

با اسلام‌پذیری گسترده ترکان، دیگر جهاد علیه ایشان معنایی نداشت و سامانیان که بخشی از مشروعیت خود را وامدار رسالت جهاد علیه نامسلمانان شرق سیردریا بودند، از این نظر با آسیبی جدی روبه‌رو شدند.

«فتنه» اولی است، اهالی راز خیزش در برابر قراخانیان بر حذر داشتند.^{۲۳}

از سوی دیگر، بسیاری از غازیان حاضر در ماوراءالنهر و سرحدات ترکستان که بخش مهمی از بدنه نیروی نظامی حکومت سامانی را تشکیل می‌دادند، با اسلام‌پذیری ترکان، دیگر انگیزه‌ای به حضور در ثغور منطقه نمی‌دیدند، لذا از ماوراءالنهر راهی دیگر ثغور اسلامی شدند. نمونه چنین حرکت‌های گسترده‌ای که گاهی منجر به رفتارهای برنامه‌ریزی نشده‌ای می‌شد، در روایت ابوعلی مسکویه رازی از وقایع سال ۳۵۵ قمری دیده می‌شود. در آن سال، بیست‌هزار غازی خراسانی که راهی سرحدات غربی بودند، به هنگام ورود به ری، موجب آشوب در آن شهر شدند؛ آشوبی که رکن الدوله بُوئی با پایمردی ابن العمید وزیر، به دشواری موفق به برچیدن آن شد.^{۲۴} کوتاه سخن آن که پذیرش اسلام از سوی قراخانیان، سوای پیامدهای دینی و فرهنگی، نظم سیاسی سرزمین‌های شمال شرقی جهان اسلام را دگرگون ساخت و سبب آغاز روندی شد که نتایج آن سال‌ها بعد و با سقوط سامانیان، جلوه‌های عینی تری یافتند.

+

۴. نتیجه‌گیری

دودمان قراخانیان یا آل افراسیاب رانخستین خاندان ترک‌تبار مسلمان در سرزمین‌های کرانه‌های خاوری سیردریا و ترکستان دانسته‌اند که با پذیرش دین اسلام، در زمره سلسله‌های مسلمان درآمد و در اندک زمانی، قلمرو پهناوری را از آن خود ساخت. با این حال، اطلاعات برجای مانده درباره خاستگاه این خاندان و گروه اعضای آن به دین اسلام، بسیار محدود و پراکنده است. تنها روایات مبسوط درباره روند اسلام‌پذیری قراخانیان و شخص عبدالکریم ستوق بغراخان، در ملحقات جمال قرظی بر کتاب صراح اللغه و تذکره بغراخان دیده می‌شوند. روایت قرظی که عاری از کاستی‌ها و لغزش‌های تاریخی نیست، خود به دو پاره تقسیم می‌شود. در پاره نخست، به نقش ابوالفتح عبدالغافرون در دعوت ستوق بغراخان به دین اسلام اشاره شده است؛ اما در پاره دوم روایت قرظی که گویا مأخوذ از مندرجات کتاب گمشده تاریخ کاشغراست، این نقش با ذکر روایاتی افسانه‌آمیز، به اقدامات شاهزاده‌های سامانی به نام نصرین منصور نسبت داده می‌شود. رساله تذکره بغراخان که در مقایسه با نوشتار قرظی، متنی متأخر است، در چارچوب کلی، با اطلاعات قرظی تطابق دارد، اما تفاوت‌های جزئی میان دو نوشتار دیده می‌شود که گویا نشانگر بهره‌گیری آنان از یک منبع یا کلان‌روایت واحد درباره نخستین فرمانروایان قراخانی است. در هر صورت، با اسلام‌پذیری گسترده قراخانیان و ترکان، در نیمه نخست سده چهارم هجری، چینش و نظم سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی منطقه ماوراءالنهر و ترکستان دگرگون شد و با ورود قلمرو دودمان قراخانیان به حوزه «دارالاسلام»، سامانیان از رسالت سنتی خود در دفاع از ثغور و سرحدات محروم ماندند و همین نکته یکی از علل بنیادین ضعف تدریجی سامانیان در سال‌های بعد و قدرت‌گیری قراخانیان در ماوراءالنهر بود.

استان های مختلف جغسیان کرش هرهای عهد راشن بید

واژگانی با خط کوفی در مسکوکات، نشانه‌ای از پیوند یک دودمان با جهان اسلام و چه بسا گرایش آن سلسله به اسلام است، پس شاید بتوان مسکوکات یادشده را گواهی دیگر از روند گسترش اسلام در سرزمین ترکستان در سده چهارم هجری دانست.

▲ نقشه ایران و ولایات همسایه در زمان خلافت عباسیان

SATUK BUĞRA HAN

KARAHANILAR
شماره دوم | مرداد و شهریور ۱۴۰۲
(940 - 1040)